

Vanhustenhoidon hoitajamitoitus vaarantaa vanhuspalvelut

Vuonna 2020 tehty ns. vanhuspalvelulain uudistus lisäsi lakiin hoitajamitoituksen, joka koskee ikääntyneiden ympärivuorokautista asumispalvelua ja pitkäaikaista laitoshoidtoa. Lain perusteella 1.4.2023 alkaen edellä mainituissa yksityisissä ja julkisissa palveluissa tulee olla 0,7 hoitajaa yhtä asiakasta kohden. Lakimuutos tulee voimaan portaittain, esimerkiksi 1.1.2022-31.3.2023 välillä hoitajamitoitus on 0,6 hoitajaa yhtä asiakasta kohti.

Lakimuutosta perusteltiin laadun takaamisella. Vuoden 2019 alussa alkaneen ns. hoivakriisin myötä paljastui, että joissain yksityisissä ja julkisissa asumisyksiköissä hoidon laatu oli heikkoa ja henkilökuntaa liian vähän. Teema oli keskeinen myös saman vuoden eduskuntavaaleissa.

Lakimuutoksen yhteydessä lisäksi rajattiin tietyt tehtävät kuten ruoka-, siivous- ja pyykkihuolto eriytettäväksi hoitajien tekemästä hoitotyöstä. Näiden asioiden tekemiseen tulee siis olla käytännössä erillinen henkilökunta. Kokonaisuudessaan tämä tarkoittaa, että vuosina 2020–2023 henkilöstömitoitus kasvaa n. 0,45–0,5:stä 0,7:än. Hoitohenkilökunnan määrä kasvaa siis yli 50 prosentilla joissain yksiköissä.

Esimerkiksi 20 asukkaan yksikössä on aiemmin voinut olla 10 työntekijäresurssia, joista laskennallisesti 1 hoitajaresurssi on kulunut edellä kuvattuihin tukipalvelutehtäviin. Yksi työntekijäresurssi tarkoittaa tässä yhden työntekijän kokoaikaista työaikaan vastaavaa työpanosta. Näin varsinaiseen hoitotyöhön on jäänyt 9 työntekijäresurssia. Lakimuutoksen myötä tukipalveluita varten on oma henkilökuntansa ja varsinaiseen hoitotyöhön on oltava 14 työntekijäresurssia. Esimerkkisyksikössä hoitotyöhön osallistuu lakimuutoksen vuoksi 5 työntekijäresurssia enemmän kuin aiemmin, eli kasvua 55 prosenttia.

Lakimuutoksessa lisäksi selvennettiin nimikkeitä, joita voidaan laskea mitoitukseen. Tämä laajentaa jonkin verran käytössä olevan henkilökunnan määrää. Pääosa hoitohenkilökunnasta on kuitenkin jatkossakin käytännössä lähihoitajia.

Sivuhuomiona voidaan todeta, että ennen lakimuutosta ns. vaativaa tehostettua palveluasumista tuotettiin mitoituksella 0,7 hoitajaa per asiakas. Vaativa tehostettu palveluasuminen on tarkoitettu mm. vaikeille dementikoille, joilla voi olla esim. vaikeita käytöshäiriöitä ja/tai väkivaltaista käytöstä.

Lähi- ja perushoitajaliitto Superin tietojen perusteella Suomessa on n. 147 000 työiässä olevaa lähihoitajaa. Lähihoitajia työskentelee usealla sektorilla, pääosa sosiaali- ja terveystieteissä, mutta myös varhaiskasvatuksessa. Lähihoitajia eläköityy vuosittain n. 4000–4500 ja valmistuu n. 8000–9000, joista n. 35–40 % suoraan vanhuspalveluihin soveltuvalta osaamisalalta. Valmistuneiden lähihoitajien määrä on ollut laskeva. Eläköityminen on kiihtymässä tulevina vuosina. Huomioiden työikäisen väestön määrän pienenemien pitäisi entistä suurempi osuus ikäluokasta kouluttaa hoitotyöhön, jos lähes edellä mainituista valmistuneiden määrästä halutaan pitää kiinni.

Yli 75-vuotiaiden määrä on kasvamassa vuoden 2020 tasosta eli n. 750 000:sta n. 790 000:en v. 2030. Samaan aikaan tehostetun asumispalvelun paikkamäärä kasvaisi (jos palvelurakenne ei muutu) n. 50 000:sta 72 000:en. Mikäli hoitajamitoitus pidettäisiin 0,5:ssä kasvaisi hoitohenkilökunnan tarve joka tapauksessa 25 000:sta 36 000:en. Korkeammalla 0,7:n mitoituksella hoitohenkilökunnan tarve on kuitenkin v. 2030 n. 50 400. Vanhusten asumispalvelua

tuottavan henkilökunnan määrä pitää siis yli kaksinkertaistaa vuosikymmenen mittaan huomioiden palvelutarpeen kasvu ja korkeampi hoitajamitoitus. Suurin kasvu tapahtuu kuitenkin kerralla 1.4.2023, n. 5000 hoitohenkilön kertalisäys. Tällaista määrää vapaata hoitohenkilökuntaa ei ole olemassa. Lisäksi tämä laskelma ei huomioi sitä, että väestön ikääntyessä myös muut vanhuspalvelut vaativat lisäähenkilökuntaa.

On kyseenalaista, voidaanko tällaista määrää hoitohenkilökuntaa tuottaa nykyisillä koulutusmäärillä pidemmälläkään aikavälillä. Mikäli henkilökuntaa ei ole tarpeeksi, on palvelua tuotettava joko (laittomasti) vajaalla miehityksellä tai paikkojen määrää vähennettävä, mihin on paikoin jo tänä vuonna jouduttu. Myös paikkojen määrän vähentäminen rikkoo lakia, jos siitä johtuen asiakas ei saa määrääjassa palvelutarvearvion mukaista palvelua. Tilannetta voidaan helpottaa luomalla kevyemmin mitoitettuja palveluasumisen yksiköitä, mutta käytännössä nämä palvelut kilpailisivat samasta henkilökunnasta. Tarpeellinen rakennemuutos on kuitenkin vasta aluillaan ja uudet välillisten palveluiden tuottamiseksi tarpeelliset tilat suunnittelupöydillä: valmista voi tulla vuosikymmenen loppupuolella, jos hankkeessa edetään määrätietoisesti. Joka tapauksessa väestön ikääntyessä erilaisia palveluita tarvitsevan väestön määrä tulee kasvattamaan tarvittavan hoitohenkilökunnan määrää nykyisestä. Vaihtoehtoisesti hoitohenkilökuntaa voidaan siirtää vanhustyöhön muilta sektoreilta, mutta tällöin ongelma siirtyy näille sektoreille. On myös mahdollista, että kilpailu henkilökunnasta aiheuttaa sen, että henkilökuntaa ei ole tasaisesti alueittain tai yksityisellä/julkisella sektorilla aiheuttaen tarpeetonta eriarvoisuutta asiakkaiden kesken.

Vaikka lähihoitajaksi hakeutuisi ja valmistuisi tulevina vuosina korkeampi määrä kuin tällä hetkellä on henkilökuntavaje akuutti juuri nyt. Nykyhetken tilannetta eivät tulevaisuudessa valmistuvat hoitajat auta. On mahdollista, että yksikään hyvinvointialue ei täytä vaadittua henkilökuntamitoitusta 1.4.2023. Suomessa ei ole olemassa tarpeeksi hoitohenkilökuntaa toteuttamaan tätä mitoitusta. Hoitajavaje on siten aloittavien hyvinvointialueiden yksi suurimpia murheita. Tätä ongelmaa täytyy lisäksi ratkoa kaiken muun hyvinvointialueen aloittamiseen liittyvien järjestelyjen kanssa.

Tehostetun asumispalvelun hoitajamitoituksen nosto 0,7:än asukasta kohti ei ole parasta mahdollista resurssien käyttöä. Suomen ikääntyessä työvoiman määrä supistuu ja sitä tulee sijoittaa entistä fiksummin korkean tuottavuuden tehtäviin, jotta kasvavat eläkkeet ja palvelutarve voidaan rahoittaa.

Vielä loppuun huomio laadusta. Koettu laatu on subjektiivinen kokemus. Palvelu, jonka yksi kokee laadukkaana voi olla toiselle huonolaatuista. Vaikka viranomaisen määrittämä mitoitus vanhuspalveluiden yksiköissä on ollut suhteellisen vakio, on koetussa laadussa ollut merkittäviä eroja. Henkilökunnan määrä ei siis suoraan kerro siitä kuinka laadukkaana asiakkaat pitävät palvelua. Siten asiakkaiden kokemus ei välttämättä muutu, vaikka henkilökunnan määrä lisääntyisikin.

Hoitajamitoitus on periaatteessa hyvä ajatus, mutta sen valmistelussa ei ole huomioitu todellisuudessa käytettävissä olevia resursseja eli olemassa olevaa hoitohenkilökuntaa. 1.4.2023 odottava kaaos on vielä vältettävissä, mutta vain jos hoitajamitoituksessa peräännyttään ja tyydytään hiukan matalampaan hoitajamitoitukseen. Esim. taso 0,55 on toteutettavissa oleva ja nostaisi ns. laatua aiemmasta tasosta jo merkittävästi.

Aleksi Saukkoriipi